

Пазізіна С.

ІМПОРТОЗАМІЩЕННЯ В УКРАЇНІ ПРИ ПЕРЕХОДІ ДО СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

Розглянуто проблеми імпортозалежності економіки України. Проаналізовано географічну і товарну структуру імпорту. Визначено ефективні інструменти промислової політики імпортозаміщення та її напрямки при переході до сталого економічного зростання.

***Ключові слова:** імпорт, імпортозаміщення, галузь, економічне зростання, промислова політика.*

Останніми роками імпортна складова зовнішньої торгівлі України зростає динамічніше, ніж експортна. Це потребує досліджень умов забезпечення ефективності реалізації стратегії імпортозаміщення.

Проблемам оптимізації імпортно-торговельних потоків присвячено дослідження Є. Корнієнко, Т. Остапенко, Л. Яремко. Щоправда, в наукових працях із питань забезпечення економічного зростання на основі формування конкурентоспроможної економіки більше уваги приділено впли-

ву експорту на динаміку економічного зростання. Менш вивченим є сучасний стан імпортозалежності вітчизняної економіки та можливості використання позитивного потенціалу імпортозаміщення. Тому дослідження розвитку імпортозаміщення в Україні стає дедалі актуальнішим.

Метою статті є аналіз товарної структури імпорту та обґрунтування заходів щодо перспектив розвитку імпортозаміщення в Україні при переході до сталого економічного зростання.

Основою зростання національної економіки є насамперед розвиток промисловості, сільського господарства та сфери послуг. Ці галузі по-різному включені в систему світогосподарських відносин: вони можуть бути експортоорієнтованими, імпортозаміщуючими чи нейтральними. Національна економіка, що активізує імпортозаміщуючі виробництва, характеризується як така, що здійснює імпортозаміщуюче зростання.

Розвиток імпортозаміщуючих галузей передбачає такі етапи:

- ✓ одержання закордонних чи національних інвестицій для вкладання у розвиток підприємств, що виготовляють продукцію-замінник імпорту;
- ✓ запозичення іноземних технологій із виготовлення замітника, або використання вітчизняної технології;
- ✓ експорт імпортозамінників за межі країни.

Свого часу імпортозаміщення виробництва здійснювали у багатьох країнах, що розвиваються. Так, країни Латинської Америки ще в 60–70-х роках ХХ ст. пройшли стадію пошуку оптимальних шляхів реалізації стратегії імпортозаміщення через протекціоністську політику та безпосередню підтримку виробництва. Проте малорозвинене сільське господарство і форсована індустріалізація на тлі обмеженого за місткістю внутрішнього ринку та недостатнього обсягу національного капіталу призвели до формування малоефективних неконкурентоспроможних виробничих структур, розбалансування та стагнації національних економік. Між тим країни Південно-Східної Азії демонструють позитивні приклади застосування стратегій імпортозаміщення. Вони стали підґрунтям економічного розвитку держав, які згодом отримали назву «азійських тигрів» [6, 25].

Україна на сьогодні відзначається високим рівнем імпортозалежності. Дефіцит торговельного балансу за 2009 р. досяг 1,4 млрд. дол. США. Фінансово-економічна криза погіршила економічний стан країни. Знизилися такі макроекономічні показники, як реальний ВВП – на 15,1%, інвестиції в основний капітал – на 43,7%, реальний дохід населення (ІІІ квартал) – на 9,9% [1].

Аналіз географічної структури імпорту засвідчує, що найбільше Україна імпортує з країн СНД – 43,3% від загального обсягу імпорту (рис. 1).

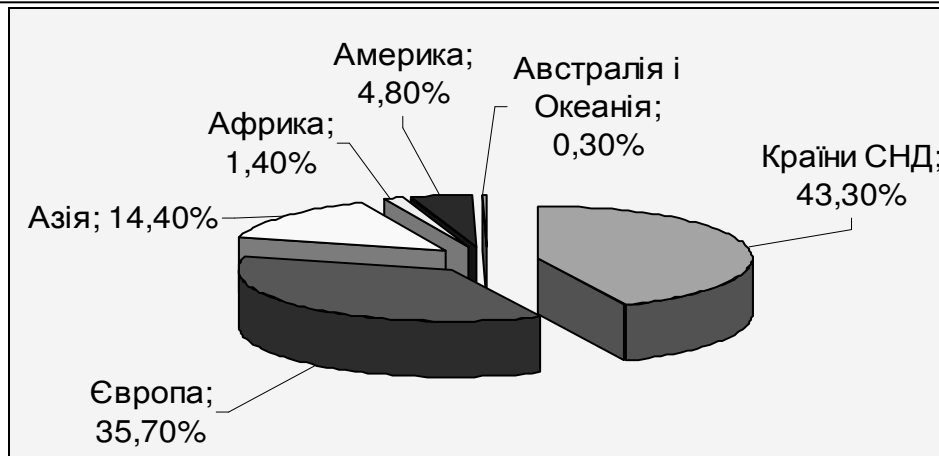

Рис. 1. Географічна структура імпорту товарів України за 2009 р. (підготовлено на основі даних Держкомстату України).

Це, передусім, енергоносії (газ, нафта), які Україна імпортує з Росії – 35,3% від загального обсягу російського імпорту. Друге місце посідає Євросоюз – 35,7% від загального обсягу імпорту. Лідерські позиції серед країн ЄС займає Німеччина – 23,7%, далі Італія – 7,0%, Франція – 6,0% та Великобританія – 4,9% від загального обсягу імпорту ЄС. У товарній структурі імпорту з Євросоюзу переважає середньо- і високотехнологічна продукція (60–70%) [1].

Потреба в імпортозаміщенні окремих груп товарів пов'язана також із тим, що в часи економічної нестабільності, коли товари, які до цього широко імпортувалися в країну, перестають надходити на національний ринок через подорожчання, викликаного зміною курсу національної валюти, зростанням імпортного мита тощо. В такі періоди проблема заміщення імпортних товарів дешевшими вітчизняними стає не просто актуальною, а нагальною, особливо якщо це стосується товарів першої необхідності.

Варто врахувати, що особливістю економіки України є поєднання високого рівня її відкритості з низькою конкурентоспроможністю більшості галузей, а це формує ризики забезпечення економічного зростання на перспективу. Розраховані нами показники зовнішньоторговельної відкритості України свідчать про маргінальну відкритість національної економіки. Так, експортна квота у 2008 р. становила 46,8%, а імпортна – 54,3%. Крім того, нерозвиненість внутрішнього ринку, несприятливий підприємницький та інвестиційний клімат призводять до втрати позитивного стимулюючого потенціалу попиту [3, 26].

Аналіз динаміки товарної структури імпорту свідчить про зростання імпорту в Україні за багатьма товарними групами (таблиця 1).

**Динаміка структури імпорту
за основними товарними групами у 2006–2009 рр.**
(підготовлено за даними Держкомстату України).

Товарна група	Імпорт (питома вага в загальному обсязі, %)			
	Роки			
	2006	2007	2008	2009
I. Продукція тваринництва	1,4	1,3	2,0	2,8
II. Продукція рослинництва	1,5	1,4	1,7	2,8
IV. Готові харчові продукти	3,7	3,4	3,1	4,5
V. Мінеральні продукти	30,0	28,5	29,7	34,5
VI. Хімічна продукція	8,6	8,8	8,1	11,7
VII. Полімерні матеріали	5,6	5,6	5,2	5,9
XI. Текстиль	3,0	2,5	2,5	3,1
XV. Недорогоцінні метали	7,4	7,8	7,5	5,9
XVI. Машини, механізми та устаткування	17,5	17,4	15,6	13,8
XVII. Транспортні засоби	11,4	13,5	14,1	4,8
XVIII. Прилади і апарати	1,5	1,7	1,4	1,5

За переважною більшістю товарних груп у 2009 р. спостерігалось зростання імпорту. Імпорт в Україну механічного обладнання зменшився до 13,8%. Варто зауважити, що ця галузь може вважатись галуззю імпортозаміщення, оскільки була і є традиційною галуззю експорту України. Скорочення обсягів імпорту транспортних засобів пов'язано з підвищенням ставки мита на товари цієї групи.

Розвитку імпортозаміщення потребує й хімічна галузь. Частка імпорту продукції хімічної промисловості у 2009 р. становила близько 12% від загального обсягу імпорту. Виробництво конкурентоспроможної продукції потребує модернізації цієї галузі і застосування енергозберігаючих технологій.

Галузі з виробництва одягу і взуття, продукцію яких Україна традиційно імпортувала, сьогодні розвиваються, використовуючи толінгові схеми. Коли толінговий механізм буде вичерпаний – виготовлятимуть національну продукцію як альтернативу імпортній.

Доцільно звернути увагу на зростання імпорту продукції тваринництва і рослинництва, а також продуктів харчування. Для України з величезним земельним потенціалом це може загрожувати її продовольчій безпеці. Імпорт продуктів харчування у внутрішньому споживанні становить близько 30%, що суттєво перевищує граничний рівень економічної безпеки (не більше 25%) [5, 9]. Для вирішення цієї проблеми необхідно провести ради-

кальні реформи у названих галузях. У перехідний період членства України в СОТ держава має підтримувати сільське господарство (дотації, пільги, кредитування), як це практикується в багатьох європейських країнах.

Економічне зростання країни певною мірою характеризується нарощуванням високотехнологічної продукції з високою доданою вартістю. Досягнення у виробничому секторі впливають на підвищення конкурентоспроможності та інші фактори економічного зростання.

До останнього часу структурні зрушення у промисловості відбувалися стихійно, за рахунок вимушених змін у цінових співвідношеннях та під впливом неузгоджених і суперечливих макроекономічних регуляторів. Це спричинило поглиблення промислової кризи, різке зростання частки галузей проміжного продукту і відчутне зменшення галузей, що виробляють кінцеву продукцію.

Україна постачає на зовнішні ринки незначні обсяги високотехнологічної продукції. Її експорт у 2009 р. склав лише 0,7% від загального обсягу експорту. У зв'язку з цим необхідно реалізовувати стратегічний курс на економічне зростання за допомогою нарощування доданої вартості в напрямку високотехнологічних структурних змін.

Одним із резервів економічного зростання має стати подолання високої матеріаломісткості виробництва. Це, зокрема, частка проміжного споживання в структурі вартісного складу виробництва в Україні, яка постійно зростає, досягнувши у 2009 р. майже 62,0%. За експертними оцінками, втрати доданої вартості від збільшення частки проміжного споживання становлять не менше 1/5 її загального обсягу, щороку через це ВВП недоотримує десятки мільярдів гривень. Галузі проміжного продукту чинять ціновий тиск на галузі з виробництва кінцевої продукції, які функціонують в умовах низької рентабельності й не можуть формувати ресурси розширеного відтворення.

Враховуючи той факт, що Україна є чистим імпортером енергоносіїв, виникає необхідність і в зниженні енергомісткості виробництв. Насамперед цього потребує експортна металургійна галузь, де енерговитрати при виробництві продукції у 3–5 разів перевищують європейські аналоги. Тому модернізація металургійної галузі, спрямована на зниження енерговитрат, безумовно, зменшить її імпортозалежність.

У розвитку імпортозаміщення в Україні особливого значення набуває реалізація ефективної промислової політики. Мобілізація ресурсних, а також інституційних чинників економічного зростання в промисловості стає передумовою економічного зростання. Стратегічним завданням промислової політики має стати створення високорозвиненого та конкурентоспроможного промислового комплексу. Імпортозаміщення у промисловості потребує інноваційного розвитку економіки України. Для цього необ-

хідне перш за все належне фінансування науки і науково-технічних розроблень. Проте, частка загальних асигнувань на наукову діяльність у ВВП України незначна і становить лише 0,44%. У провідних промислово розвинених державах видатки на НДДКР становлять 2,5–3% ВВП, у т. ч. у Швеції – 3,5%, Японії – 3,0%, США – 2,6%, Німеччині – 2,6% [2,7]. Інноваційному розвитку України повинна сприяти держава, створивши для цього цілісну систему стимулювання.

Потребує вдосконалення й законодавча база, спрямована на стимулювання імпортозаміщуючого виробництва. Зокрема, до Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» необхідно внести такі зміни й доповнення [4,14]:

- ✓ законодавчо визначити категорії «імпортозаміщуючі галузі»;
- ✓ стимулювати зниження податків у виробництвах, що забезпечують імпортозаміщення;
- ✓ забезпечити пільговий режим експорту продукції галузей, які здійснюють виробництво імпортозамінників.

Таким чином, розвиток імпортозаміщення в Україні створить умови для переходу до сталого економічного зростання, забезпечить просування економіки до високих показників конкурентоспроможності.

Problems connected with import dependency of Ukraine are considered. Geographical and commodity structure of imports are analyzed. Import dependency of the economy at industrial level is investigated. The effective instruments of industrial policy of import substitution are determined. The world experience of import substitution is introduced. Import substitution's trends during the transition to the sustainable economic growth are proposed.

Keywords: *import, import substitution, economic growth, industry, industrial policy.*

Рассмотрены проблемы импортозависимости Украины. Проанализировано географическую и товарную структуру импорта. Исследовано на отраслевом уровне импортозависимость экономики. Определены эффективные инструменты промышленной политики. Приведены примеры мировой практики импортозамещения в странах Латинской Америки и Восточной Азии. Предложено направления импортозамещения при переходе к устойчивому экономическому росту.

Ключевые слова: *импорт, импортозамещение, отрасль, экономический рост, промышленная политика.*

Література

1. Держкомстат України // www.ukrstat.gov.ua
2. Дучинська Н. І. Нагромадження капіталу як основа інноваційного розвитку економіки // Вісник КНУ ім. Т. Шевченка, серія «Економіка». – Вип. 93. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2007. – С. 7.
3. Корнієнко Є. Аналіз та прогнозування показників зовнішньої торгівлі України: роль факторів РЕОК, зовнішнього та внутрішнього попиту / Є.Корнієнко, Н.Шаповаленко // Вісник Національного банку України. – 2006. – № 7. – С. 24–31.
4. Остапенко Т. Вплив експортоорієнтованих та імпортозаміщуючих галузей на зростання економіки України // Економіка, фінанси, право. – 2009. – № 10. – С. 14.
5. Ткаченко В. Некоторые положения сущности и содержания экономической безопасности государства // Економіст. – № 9. – 2008. – С. 9.
6. Яремко Л. Імпорт та його вплив на макроекономічні процеси// Фінанси України. – 2005. – № 7. – С. 25.